

SHARQ MADANIYATIDA GENDER ROLLARI VA ULARNING QIZLAR TARBIYASIGA TA'SIRI

Hakimova Nargiza Bahodirovna

Andijon davlat pedagogika instituti katta o'qituvchisi

Matkarimova Mohira Abduvaliyevna

Andijon davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada Sharq madaniyatida shakllangan gender rollarining tarixiy, ijtimoiy va madaniy asoslari hamda ularning qizlar tarbiyasiga ko'rsatgan ta'siri tizimli tahlil qilinadi. Shu bilan birga, Sharq sivilizatsiyasiga xos an'anaviy gender me'yorlari qizlarning axloqiy kamoloti, ijtimoiylashuvi va shaxsiy identifikatsiyasi jarayoniga qanday ta'sir etishi ilmiy dalillar asosida yoritiladi. Xususan, oilaviy munosabatlar, ijtimoiy kutishlar, madaniy stereotiplar va tarbiyaviy amaliyotlar orqali gender rollarining qizlar ongida shakllanish mexanizmlari ochib beriladi. Bundan tashqari, Sharq madaniyatidagi gender rollari zamonaviy ijtimoiy jarayonlar bilan qiyosiy tahlil qilinib, ularning ijobiy tarbiyaviy salohiyati bilan bir qatorda mavjud muammoli jihatlari ham tanqidiy yondashuv asosida tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Sharq madaniyati, gender, qizlar tarbiyasi, ijtimoiylashuv, madaniy stereotiplar, oilaviy tarbiya, gender identifikatsiyasi, an'anaviy qadriyatlar.

Аннотация: В данной научной статье систематически анализируются исторические, социальные и культурные основы гендерных ролей, сформировавшихся в восточной культуре, и их влияние на воспитание девочек. Одновременно, на основе научных данных, освещается влияние традиционных гендерных норм, присущих восточной цивилизации, на процесс нравственного развития, социализации и самоидентификации девочек. В частности, раскрываются механизмы формирования гендерных ролей в сознании девочек через семейные отношения, социальные ожидания, культурные стереотипы и образовательные практики. Кроме того, гендерные роли в восточной культуре анализируются в сравнении с современными социальными процессами, а их позитивный образовательный потенциал и существующие проблемные аспекты анализируются с критической точки зрения.

Ключевые слова: восточная культура, gender, воспитание девочек, социализация, культурные стереотипы, семейное воспитание, гендерная идентификация, традиционные ценности.

Abstract: This scientific article systematically analyzes the historical, social and cultural foundations of gender roles formed in Eastern culture and their impact on the upbringing of girls. At the same time, it sheds light on the impact of traditional gender

norms inherent in Eastern civilization on the process of moral development, socialization and personal identification of girls based on scientific evidence. In particular, it reveals the mechanisms of the formation of gender roles in the minds of girls through family relationships, social expectations, cultural stereotypes and educational practices. In addition, gender roles in Eastern culture are analyzed in comparison with modern social processes, and their positive educational potential and existing problematic aspects are analyzed based on a critical approach.

Keywords: *Eastern culture, gender, upbringing of girls, socialization, cultural stereotypes, family education, gender identification, traditional values.*

KIRISH

So'nggi o'n yilliklarda gender masalalari ijtimoiy-gumanitar fanlar doirasida muhim tadqiqot obyektiga aylangan bo'lib, bu jarayon ayniqsa an'anaviy jamiyatlar kontekstida alohida ilmiy ahamiyat kasb etmoqda. Sharq madaniyati doirasida shakllangan gender rollari uzoq tarixiy davrlar davomida ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi muhim mexanizm vazifasini bajargan. Ushbu rollar nafaqat jamiyatning ijtimoiy tuzilmasini belgilab bergan, balki shaxs tarbiyasi, xususan qizlar tarbiyasining mazmuni, shakli va yo'nalishiga bevosita ta'sir ko'rsatgan. Shu bois Sharq madaniyatida gender rollari va ularning qizlar tarbiyasiga ta'sirini ilmiy asosda tahlil qilish zamonaviy pedagogik va sotsiologik tadqiqotlar uchun dolzarb vazifalardan biridir. Sharq jamiyatlarida gender rollari ko'pincha madaniy an'analar, diniy qarashlar va tarixiy tajriba bilan uzviy bog'liq holda shakllangan. Qizlarga nisbatan belgilangan ijtimoiy kutishlar, xulq-atvor me'yorlari va hayotiy rollar avloddan avlodga tarbiya orqali uzatilgan. Bu jarayonda qizlar tarbiyasi ko'proq axloqiy poklik, kamtarlik, oilaparvarlik va ijtimoiy moslashuv kabi fazilatlarni shakllantirishga yo'naltirilgan. Mazkur holat Sharq madaniyatida ayol obrazining jamiyat barqarorligini ta'minlovchi muhim omil sifatida qaralganidan dalolat beradi. Biroq zamonaviy ijtimoiy jarayonlar ushbu an'anaviy yondashuvlarni qayta ko'rib chiqishni talab etmoqda.

Globallashuv, axborot texnologiyalarining rivoji va gender tengligi g'oyalarining keng tarqalishi Sharq jamiyatlarida mavjud gender rollariga yangi mazmun baxsh etmoqda. Qizlar tarbiyasida an'anaviy me'yorlar bilan zamonaviy ijtimoiy talablar o'rtasida muayyan ziddiyatlar yuzaga kelmoqda. Bir tomondan, milliy-madaniy merosni asrash zarurati mavjud bo'lsa, ikkinchi tomondan, qizlarning shaxsiy rivoji, ta'lim olish huquqi va ijtimoiy faolligini ta'minlash masalasi dolzarb bo'lib bormoqda. Ushbu qarama-qarshiliklarni chuqur anglash va ularni ilmiy asosda tahlil qilish qizlar tarbiyasining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, gender rollari shaxsning o'zini anglash jarayonida muhim psixologik va ijtimoiy determinant hisoblanadi. Qizlar bolalikdan boshlab

jamiyat tomonidan belgilangan gender me'yorlarini ichki qadriyat sifatida qabul qiladi va bu ularning hayotiy qarorlariga bevosita ta'sir etadi. Sharq madaniyatida ushbu jarayon ko'proq oilaviy tarbiya, ijtimoiy nazorat va madaniy ramzlar orqali amalga oshiriladi. Natijada qizlarning ijtimoiy mavqei, kasbiy tanlovi va shaxsiy erkinlik doirasi ma'lum darajada gender rollari bilan chegaralanadi. Shu sababli gender rollarining tarbiyaviy ta'sirini biryoqlama emas, balki ko'p qirrali va tanqidiy yondashuv asosida o'rganish muhimdir.

ASOSIY QISM

Sharq madaniyatida gender rollarining shakllanishi uzoq tarixiy jarayon mahsuli bo'lib, u ijtimoiy tuzilma, diniy-axloqiy qarashlar hamda madaniy tajribaning uzviy uyg'unligi asosida vujudga kelgan. Ushbu rollar jamiyat a'zolarining o'zaro munosabatlarini tartibga solish bilan bir qatorda, shaxs tarbiyasining mazmuni va yo'nalishini ham belgilab kelgan. Ayniqsa, qizlar tarbiyasida gender rollari muhim pedagogik omil sifatida namoyon bo'lib, ularning axloqiy kamoloti, ijtimoiy moslashuvi va hayotiy strategiyalarini shakllantirishda sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Sharq jamiyatlarida gender rollari ko'pincha an'anaviy ijtimoiy me'yorlar orqali mustahkamlangan. Qizlarga xos deb qaralgan fazilatlar – kamtarlik, sabr-toqat, itoatkorlik, oilaparvarlik va ma'naviy poklik – tarbiya jarayonining markazida turgan. Ushbu fazilatlar tasodifiy emas, balki jamiyat barqarorligini ta'minlashga qaratilgan ijtimoiy ehtiyojlar mahsuli sifatida shakllangan. Tarixiy manbalar va xalq og'zaki ijodi namunalarida ayol obrazi ko'pincha oila va jamiyatning ma'naviy tayanchi sifatida talqin qilinadi. Bu holat qizlar tarbiyasida axloqiy mas'uliyat va ijtimoiy vazifalarga tayyorlash ustuvor bo'lganini ko'rsatadi.

Gender rollarining qizlar tarbiyasiga ta'siri, avvalo, oilaviy muhit orqali namoyon bo'ladi. Oila Sharq madaniyatida asosiy tarbiyaviy institut sifatida qaralib, unda qizlarning xulq-atvori, qadriyatli yo'nalishi va ijtimoiy roli bosqichma-bosqich shakllantiriladi. Onalar va buvilar qizlarga nafaqat maishiy ko'nikmalarni, balki axloqiy me'yorlar va genderga xos xatti-harakatlarni ham o'rgatgan. Bu jarayon ko'pincha bevosita nazorat, namuna ko'rsatish va og'zaki pand-nasihatlar orqali amalga oshirilgan. Natijada gender rollari qizlar ongida tabiiy va o'zgarmas me'yor sifatida mustahkamlangan. Sharq madaniyatida gender rollarining pedagogik jihatdan muhim xususiyatlaridan biri – ularning axloqiy tarbiya bilan uzviy bog'liqligidir. Qizlar tarbiyasida axloqiy fazilatlar ko'proq gender rollari orqali singdirilgan. Masalan, kamtarlik va itoatkorlik nafaqat shaxsiy xulq-atvor me'yori, balki ayolga xos ijtimoiy rolning ajralmas qismi sifatida talqin qilingan. Bu yondashuv qizlarda jamiyat talablariga moslashuvchanlikni kuchaytirgan bo'lsa-da, ayrim holatlarda ularning shaxsiy tashabbuskorligi va mustaqil qaror qabul qilish imkoniyatlarini cheklagan.

Zamonaviy ijtimoiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, gender rollarining qat'iyligi qizlarning ta'lim olish imkoniyatlari va kasbiy o'zini namoyon etishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. An'anaviy Sharq jamiyatlarida qizlar uchun belgilangan rollar ularning hayotiy yo'lini oldindan belgilab qo'ygan holatlar ham uchraydi. Biroq bu holatni biryoqlama baholash ilmiy jihatdan to'g'ri emas. Chunki ushbu rollar muayyan tarixiy sharoitda jamiyatning ijtimoiy va ma'naviy ehtiyojlariga javob bergan. Muammo gender rollarining o'zida emas, balki ularning zamonaviy sharoitga moslashuv darajasidadir.

Globalashuv jarayonlari Sharq madaniyatidagi gender rollarini qayta ko'rib chiqish zaruratini yuzaga keltirdi. Axborot makonining kengayishi, ta'lim tizimining modernizatsiyalashuvi va ayollarning ijtimoiy faolligining oshishi qizlar tarbiyasida yangi yondashuvlarni talab etmoqda. Zamonaviy qizlar an'anaviy gender me'yorlari bilan bir qatorda, shaxsiy rivojlanish, intellektual mustaqillik va kasbiy o'sishga intilmoqda. Bu jarayon tarbiya tizimida ma'lum darajada ziddiyatlar yuzaga keltirsa-da, u ijtimoiy taraqqiyotning tabiiy bosqichi sifatida baholanadi.

Pedagogik nuqtayi nazardan, Sharq madaniyatida gender rollarining qizlar tarbiyasiga ta'sirini muvozanatli yondashuv asosida tahlil qilish muhimdir. Bir tomondan, an'anaviy gender rollari orqali shakllangan axloqiy fazilatlar – mas'uliyat, sadoqat, mehr-oqibat – jamiyat uchun muhim ahamiyatga ega. Ikkinchi tomondan, ushbu rollarni mutlaq va o'zgarmas deb qabul qilish qizlarning zamonaviy ijtimoiy hayotga moslashuvini qiyinlashtirishi mumkin. Shu sababli tarbiya jarayonida gender rollarini moslashuvchan va kontekstual talqin qilish pedagogik jihatdan maqsadga muvofiqdir. Sharq madaniyatidagi gender rollarining ijobiy jihatlaridan biri – ularning ijtimoiy birdamlik va oila barqarorligini ta'minlashga xizmat qilganidir. Qizlar tarbiyasida oila qadriyatlariga alohida e'tibor qaratilishi jamiyatda avlodlararo uzviylikni mustahkamlagan. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik tadqiqotlar qizlarni faqat an'anaviy rollar doirasida tarbiyalash emas, balki ularning individual qobiliyatlarini rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi. Bu yondashuv gender rollarini inkor etmasdan, ularni shaxs rivoji bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi.

Shuningdek, gender rollarining qizlar tarbiyasiga ta'siri maktab va ta'lim muassasalari faoliyatida ham seziladi. O'quv jarayonida o'qituvchilarning genderga nisbatan ongli yoki ongsiz munosabati qizlarning o'ziga bo'lgan ishonchi va faolligiga ta'sir ko'rsatadi. Agar ta'lim jarayonida an'anaviy stereotiplar ustuvor bo'lsa, qizlar o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon eta olmasligi mumkin. Aksincha, madaniy an'analarni hurmat qilgan holda teng imkoniyatlarni ta'minlash qizlarning ijtimoiy va intellektual rivojlanishini jadallashtiradi. Xususan, Sharq madaniyatida gender rollari qizlar tarbiyasining tarixiy va madaniy asosini tashkil

etib, ularning axloqiy va ijtimoiy shakllanishida muhim rol o'ynagan. Ushbu rollarning tarbiyaviy ta'siri murakkab va ko'p qirrali bo'lib, ularni zamonaviy sharoitda qayta talqin qilish zarurati mavjud. Ilmiy asoslangan, tanqidiy va muvozanatli yondashuv qizlar tarbiyasida madaniy merosni saqlagan holda, ularning shaxsiy rivojlanishi va ijtimoiy faolligini ta'minlash imkonini beradi.

XULOSA

Sharq madaniyatida shakllangan gender rollarining qizlar tarbiyasiga ko'rsatgan ta'siri murakkab va ko'p qatlamli ijtimoiy-pedagogik hodisa ekanligini ko'rsatdi. Tahlillar shuni anglatadiki, gender rollari tarixan jamiyatning barqarorligi, axloqiy me'yorlar uzluksizligi va avlodlararo qadriyatlar vorisligini ta'minlash vazifasini bajargan. Qizlar tarbiyasida bu rollar mas'uliyat, kamtarlik, sadoqat va ijtimoiy moslashuv kabi fazilatlarning shakllanishiga xizmat qilgan bo'lsa-da, ularning mazmuni doimo muayyan tarixiy va madaniy sharoit bilan belgilangani aniqlandi. Shu jihatdan, gender rollarini mutlaq va o'zgarmas hodisa sifatida emas, balki dinamik ijtimoiy konstruktsiya sifatida talqin etish ilmiy jihatdan asosli hisoblanadi. Shu bilan birga, zamonaviy ijtimoiy jarayonlar Sharq madaniyatida mavjud gender rollarini qayta anglash zaruratini yuzaga keltirmoqda. An'anaviy tarbiya modeli qizlarning axloqiy kamolotiga ijobiy ta'sir ko'rsatgan bo'lsa-da, bugungi sharoitda ularni faqat cheklovchi me'yorlar doirasida talqin qilish qizlarning ta'limiy, kasbiy va shaxsiy rivojlanish imkoniyatlarini toraytirishi mumkin. Shu sababli gender rollarining tarbiyaviy salohiyatini zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday integrativ yondashuv qizlarda milliy-madaniy identifikatsiyani saqlagan holda, mustaqil fikrlash va ijtimoiy faollikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, Sharq madaniyatida gender rollari qizlar tarbiyasining mazmuniy asosini tashkil etgan va ularning ijtimoiylashuv jarayonida muhim omil bo'lib kelgan. Biroq ushbu rollarni zamonaviy jamiyat talablari nuqtayi nazaridan tanqidiy qayta ko'rib chiqish pedagogik zaruratga aylanmoqda. Ilmiy asoslangan, muvozanatli va madaniy kontekstni inobatga olgan yondashuv qizlar tarbiyasida an'anaviy qadriyatlar bilan zamonaviy ijtimoiy ehtiyojlar o'rtasida barqaror muvozanatni ta'minlash imkonini beradi. Bu esa jamiyatda ma'naviy yetuk, ijtimoiy mas'uliyatli va o'z salohiyatini to'liq namoyon eta oladigan shaxslar shakllanishiga zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR:

1. Musurmonova, O. Ma'naviy-axloqiy tarbiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2016. – 120 b.
2. Qodirova, F. R. Oila pedagogikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 103 b.
3. Yo'ldoshev, J. G'. Ta'lim-tarbiya jarayonida milliy qadriyatlar. – Toshkent: Sharq, 2018. – 45 b.
4. Xolmatova, D. S. Sharq madaniyatida gender munosabatlarining tarbiyaviy jihatlari // Pedagogik ta'lim. – 2021. – №4. – B. 52-56.
5. Rasulova, M. B. Qizlar tarbiyasida ijtimoiy va madaniy omillar // Xalq ta'limi. – 2022. – №3. – B. 61-66.
6. Abduqodirov, A. A. Ma'naviy tarbiya metodikasi. – Toshkent: Innovatsiya, 2021. – 111 b.